lezuhant. Egy másik angol gép elmenekült és feladatának elvégzése nélkül visszatért Máltába. Málta fölött egy másik olasz vadászgépraj harcba bocsátkozott ellenséges vadászokkal. Néhány perc alatt három angol repülőgép lezuhant, a negyedik súlyosan megrongálódott és szintén elveszettnek tekinthető. Más ellenséges gépek kikerülték a harcot. Az olasz vadászgépek sértetlenül tértek vissza állomásukra. Éjszakai angol vadászrepülők nem tudták megakadályozni bombavető alakulatainkat, hogy megtámadják Málta célpontjait. A szombatra virradó éjszaka a máltai repülőtereket és kikötőberendezéseket pusztítottuk minden nagyságú bombáinkkal. *A pénteki és szombat éjszakai igen élénk tevékenység ellenére az olasz repülőgépek semmiféle veszteséget nem szenvedtek.*

Hogyan szállták meg a zsidók Budapestet?

(I.) Könnyen felvetődik a kérdés a mai világban, *honnan, mikor és miért került fővárosunkba ennyi zsidó.* Nos: az első budapesti zsidó, helyesebben budai háztulajdonos minden bizonnyal *Fortunátus* Imre lehetett. Legalább is megbízható emlékünk korábbi zsidó háztulajdonosról nincs. Fortunátus Imre is kikeresztelkedett már régen, amikor *megszerezte az Uri-utcában levő házat, amely ma is fennáll.* A ház megszerzésének körülményei elég bonyodalmasak lehettek, mert az egykori feljegyzések szerint, *a budai nép haragja igen-igen feltámadt a dolog ellen,* olyannyira, hogy 1525-ben *megtámadta a házat és összezúzta, szétdobálta és megsemmisítette mindazt a drágaságot, amivel az épületet a magyar Jud-Süss zsúfolásig megrakta.* Lehet, hogy ez a népharag mesterséges uszítás volt, de lehet, hogy őszinte megnyilatkozás. Nem bizonyos, de lehetséges, hogy a mohácsi vész és Buda eleste közti időben más zsidóknak is volt házuk Pesten, vagy Budán. A török hódoltság korában azonban ez már könnyen előfordulhatott, hiszen a török megszálás alatt Budán *sok befolyásos zsidó élt* és a befolyás bizonyára megszerzett magának néhány épületet.

Buda visszafoglalása után azonban *jó ideig még a városban lakásra sem gondolhattak a zsidók. Pest város kapuin nem is léphettek be.* Mindkét városnak kiváltság levele gondoskodott róla, hogy a polgárok akár nemzeti, akár vallási szempontból megválogathassák lakostársaikat.

Persze azért ebben az időben is megmegfordult a zsidóság Pesten is, Budán is. A kereskedelemben, meg a zálogos pénzüzletekben azért *csak ott voltak. Csak éppen nem lakhattak a városban.* Óbudán, meg a szomszédos községekben: Cinkotán, Aszódon, Pilisen, stb. telepedtek le. Annál is inkább, mert a földesuraknak joguk volt lakóhelyet adni a zsidóknak. Mivel pedig ez anyagi hasznot jelentett, *adtak is. Sőt meg is védelmezték őket.*

A XVIII. század első felében aztán *számos zsidó szivárgott be* a két városba. Ekkor — úgylátszik — már mérkőzésre került a sor, mert 1746-ban Pest is, Buda is *elrendelte a zsidók kiüzését.*

Instancia az első „zsidó ügyben"

A zsidók persze kiüzetésük után sem szüntették meg a harcot. Folytonosan kísérleteztek, hogy azért valahogy mégis kivegyék részüket a kiváló lehetőségeket nyujtó pesti, vagy budai kereskedelemből. Fényes és érdekes bizonyíték erre Pest városának 1766 július 20-án kelt, a *helytartó tanácshoz* intézett instanciája:

„Különféle módon s a legválogatottabb címeken megkísérelték már a zsidók, hogy városunkban magukat megfészkeljék és kalmárkodásuk számára alkalmat találjanak. *De Isten igazságos keze megakadályozta eleddig ennek a fajnak ezt a törekvését,* úgy hogy semmiféle ravaszkodás útján sem volt városunk evvel a nyavalyával megfertőzhető. Budáról, hol sok éven át állandó lakhelyük volt, *elüzték őket.*

Itt Pesten még az éves vásárok idején sem volt szabad a város belsejében maradniok. Három év előtt erőszakosan, egy külső hatóság útján akartak behatolni a *katonai rokkantak házába,* mint bérlők. A magas királyi helytartó tanács kegyes pártfogása következtében azonban megmaradhattunk privilégiumunk szabályai mellett, amelyek szerint a zsidók befogadása, vagy be nem fogadása fölött magunk döntsünk. Most viszont a zsidók a magas helytartótanács és az udvari kereskedelmi tanács útján azt akarják elérni, hogy mint a *Morva gyár* bizományosai, városunkban a morvaországi gyárakban készült vászonból és egyéb lenkészítményekből nagyban való elárusítás céljára *állandó raktárat állíthassanak fel.* Minthogy ők igen jól tudják, hogy nekünk privilégiumunk van és próbálkozásuk a mi ellenállásunkba ütközik, *ők maguk ajánlják, hogy az áruház élére keresztény üzletvezetőt állítanak. Ám mi nem akarunk lealacsonyodni oda, hogy a zsidókkal feltételekről paktáljunk.* A zsidók szine-árnyéka is sokunkat keserű könnyekre indít. Hiszen a haza megszámlálhatatlan fiának utolsó csepp vérét is kifacsarták ők, akiknek *velük született törekvésük, hogy tönkre tegyék a keresztény kereskedőket.* Itt és Budán jóformán száz kereskedő is van, úgy hogy egy ilyen raktár felállítását közszükséglettel nem lehet megindokolni. Nehogy tehát a zsidók magánnyerészkedése e hazának számos kereskedő fiát tönkretegye, nehogy pedig ilymódon privilégiumunk megsértessék, esedezünk a magas királyi helytartó tanácshoz, hogy miként eddig, úgy most is *mentsen meg bennünket a zsidók beözönlésétől.*"

E felterjesztésnek az lett a vége, hogy *a Morva gyár nem teremthette meg képviseletét a városban.* A Mährische Lebens Bank két kiküldöttje, aki *Kapl* Jeremiás Mórral, *Lőbl* Márkkal és *Holitscher* Seitllel akarta nyélbeütni az üzletet, csüggedten távozott. II. József császár uralkodásáig aztán nem is történt számottevő zsidó beköltözés. Egy 1783-i rendelettel azonban egyszerre arra is jogot nyertek a zsidók, hogy *polgári telkeken házat építhessenek,* vagy ilyen házat megvehessenek. Közvetve tehát a zsidóságnak alkalma nyílott arra is, hogy akár Budán, akár Pesten házat szerezzen. Letelepülésüket azonban a két város magisztrátusa állandóan akadályozta. Egy idő mulva *bizonyos évi taksza ellenében néhány zsidó már űzhetett Pesten nagybani kereskedést* és egyre többen jöttek úgynevezett *kommoráns* zsidók is, vagyis akik ideiglenes engedélyt nyertek a kereskedésre. A város *ghettó-szerű elhelyezkedésüket rendelte el a Terézvárosban,* ők azonban ezt mindig sérelmesnek tartották, harcoltak ellene és 1815-ben *Pest le is mondott arról a törekvésről, hogy helyhez kösse a zsidókat.* A XIX. század küszöbén Pesten és Budán összesen 310 takszás és 675 kommoráns zsidót írtak össze. A napoleoni háborúk idejében megakadt a zsidókérdés rendezése, bár az országgyűlés a század elején többször foglalkozott az üggyel. A törvényes rendelkezések, vagy a két város magisztrátusának erélyes közbelépései azonban *cseppet sem befolyásolták a zsidókat abban, hogy ragaszkodjanak Pest-Budához.* Nem sikerült megakadályozni, hogy zálogjogon vagy rendkívül hosszú bérlettel be ne fészkeljék magukat a városba.

Ugy látszik, *céltudatos faji szervezkedés folyt már ekkor a városban megtelepedett zsidó családok között.* A század harmincas éveiben egyes családok mind nagyobb befolyásra tesznek szert és már ekkor sok közöttük az olvan, *akiknek nevével ma is találkozunk.* Az 1840-ben készített kereskedői listán például a következő jelentős zsidó kereskedők szerepelnek: *Bamer* Sámuel lenárus, *Beck* Sámuel vászon és kendő, *Berkovics* Hirsch lenárus, *Brüll* Ádám len és vászon, *Goldberger* Ivel posztó, *Kanitzer* Dávid Löbl norinbergi, *Lőwy* Herman vászon, *Offenhermer* Izsák posztó, *Pinkász* Elkán vászon és lenáru, *Sax* Simon vászonáru, *Selbe* Abelesz vászonáru nagykereskedők... Nem holmi házalók voltak ezek, hanem komoly raktárral és komoly befolyással rendelkező nagykereskedők 1841-ben a védegylet (országos iparegylet) választmányában mágnásaink és országos nagyjaink mellett már ott ülnek *Ullmann* és *Frülich* zsidó nagykereskedők. Sokan az itt említettek közül később is szerepet játszanak, *leszármazottjaik pedig ma is élnek.*

Fa- és széncsuzda eladó

Kőbánya—Kispest vasútállomáson, iparvágány mellett. „Alkalmi vétel" jel. Blocknerhez, Vilmos cs.-út 33. szám.

Polgárjogot nyernek a zsidók

Azt nem lehet mondani, hogy a zsidó csak kereskedő lett volna. Határozottan tudjuk, hogy számos *kézmüves* is volt közöttük. *Eichenthal* Fülöp zsidó lakatossegéd például már 1771-ben kéri a budai német lakatos céhbe való felvételét, de elutasítják. Később ugyanőt *Pesten, felveszik a magyar lakatos céhbe.* Közben kikeresztelkedett és ezt elhallgatta. Óbudán 1819-ben már *önálló zsidó szabócéh* létrehozásán fáradoznak a zsidó szabók. Sokan vannak a szűcs és szőrmeiparban is. Gyáriparunkat, amely akkor még egészen kezdetleges volt, a zsidóság nem érintette, mert ez a vállalkozás akkor még túlzottan kockázatosnak látszott. Kivétel egyedül a *Buday-Goldberger*-féle óbudai vállalkozás.

Az 1839—40-i országgyűlés végre *elfogadta Pest megye indítványát* és megengedte, hogy a zsidók bármilyen foglalkozást űzhessenek és bármilyen polgári ingatlant megszerezhessenek. Ezzel tehát *polgárjogot nyertek a zsidók* és Budán és Pesten is megkezdődött a házak zsidó birtokba juttatása. 1843-ban már lélekszámukban is meglátszik, hogy könnyebb az életük, immár 8000-nél több a zsidó a 80.000-főnyi lakosságból.

Pesten *Ulmann* Mór zsidó nagykereskedő épített magának először saját házat 1838-ban, a Nádor-utcában. *Hild* József, a jeles építőmester dolgozott neki, a palota márvány lépcsőházának szobrait pedig *Casagranda* Márk szobrász faragta. Az épület sokáig modern palotának számított a városban, később ez lett az *Európa-szálló, ma pedig a főkapitányság épületéhez tartozik.*

A kimutatásokból, amelyeket az 1840—1861 közti tulajdonátruházásokról készítettek, arra lehet következtetni, hogy *majd valamennyi takszás zsidó házhoz jutott már ebben az időben. Ferenc József* 1860-ban *legfelsőbb paranccsal újra megengedi a zsidóknak az ingatlanvásárlást.* Igy 1874-ben Budán, Pesten és Óbudán a közel 9000 lakóházból 700-nál több már zsidó tulajdonba került.

Félévszázad alatt megtizszereződik a zsidók száma

A mult század végén rohamosan gyarapszik Pest és Buda lakossága. Míg a török időket követő évszázadban a két testvérvárosban a lakók és a házak száma *csaknem egyforma* (mivel igen sok ember elmenekült Pestről is, Budáról is), a XVIII. században már *négy és félszeresére* dagad a polgárság lélekszáma. A XIX. század első évtizedében 11.2 százalékos a szaporulat. Ekkor azonban olyan hatalmas szökéssel gyarapodik a két város, hogy az csupán *beözönlés által* lehetséges. A szabadságharc előtt már 80.000 körül volt Buda és Pest lakóinak száma. A lakosság gyarapodása természetesen nagy mértékben jövedelmezővé tette a házak építését is. Az ujonnan épült házak közül 1830-ban 8500 volt keresztény, 617 zsidó vagyon. Az építők azonban csaknem kivétel nélkül keresztények voltak. 1874 után azonban mind a legutóbbi évekig *ugrásszerűen megsokszorozódik a zsidó háztulajdonosok száma.* Ma 21.138 budapesti lakóházból 5487-nek olyan zsidó a tulajdonosa, aki ma is izraelita vallásu. *A kikeresztelkedett zsidók tehát a keresztény tulajdonosok között szerepelnek. A jogi személyek birtokában levő házak pedig legnagyobbrészt zsidó érdekeltség tulajdonai* és e számokba nincsenek is felvéve. A legutóbbi 65 év alatt tehát a zsidó háztulajdonosok száma, éppen ezt a statisztikában nem is szereplő differenciát is számbavéve, *megtízszereződött.* Ugyanakkor a zsidó lakosság száma a 65 év előtti 45.000-ről 201.000-re emelkedve, „csupán" *négy és félszeresével szaporodott.*

(Folytatjuk)